

Çağdaş Uygur Türkçesinin Ağzları Üzerine

Ayet Abdülaziz Goca
(İstanbul)

Çağdaş Uygur Türkçesinin ağzları konusuna girmeden önce, Uygurlar ve onların yaşadığı bölge hakkında kısaca bilgi vermek gerekiyor.

Uygurlar Çin Halk Cumhuriyetine bağlı Şinjiang Uygur Özerk Bölgesinde yaşamaktadır. Şinjiang bölgesi, Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan gibi devletlerle komşudur. Şinjiang'ın yüzölçümü 1.660.000 km² olup, Çin'in 6/1'ini teşkil eder. Bu özerk bölgenin baş şehri Ürümçi'dir.

Uygurlar eskiden beri zengin bir kültüre sahip Türk boylarından biridir. Uygurların tarihî ve çağdaş edebî yazı dili mevcut olup, bu çağdaş yazı dili çeşitli ağzları ve şiveleri kendi bünyesi içine alır.

Çağdaş Uygur Türkçesinin ağzları 19. yüzyılın sonlarından itibaren araştırılmaya ve incelenmeye başlanmıştır. Yabancı araştırmacılardan Nikolay N. Pantusov, Nikolay F. Katanov, Albert August von Le Coq, Gustav Raquette, Sergey Ye. Malov, Gunnar Jarring ve Ethem R. Tenişev gibileri göstermek mümkündür. Bu araştırmacılar Uygur dili ağzları araştırmalarına bizzat katılarak ağız edebiyatına ait malzeme toplamışlardır.

Çin'de de 1956-1957 yıllarından itibaren Çağdaş Uygur Türkçesi ağzları araştırılmaya ve incelenmeye başlanmıştır. Bu sahadaki önemli isimler arasında Mirsultan Osmanov, Amine Gapar, Arslan Abdullah, Li Şêng ve Gao Şijie önde gelmektedir.

Çağdaş Uygur Türkçesi Merkezî ağız, Hoten ağzı ve Lopnor ağzı olmak üzere üç ağızdan oluşmaktadır. Her ağız birkaç şiveyi içine alır. Çağdaş Uygur Türkçesinde yazı dili ile ağız ve şiveler arasında bayağı farklılıklar görülür. Aşağıda Yeni Uygurcanın bu üç ağzı hakkında ayrı ayrı bilgi verilmektedir.

Çağdaş Uygur Türkçesi'nin ağızları ve onlara ait şivelerin şeması

	Ürümçi şivesi	
	Kumul şivesi	
	Turfan şivesi	
Merkezî ağızlar	İli (Tarançı) şivesi	
	Kaşgar-Atuş şivesi	
	Tarım şivesi	Kuç şivesi
		Tarım şivesi
		Moğal şivesi
	Guma şivesi	
	Karikaş şivesi	
Hoten ağızı	Elçi şivesi	
	Lop şivesi	
	Keriye şivesi	

Lopnor ağızı**MERKEZÎ AĞIZLAR**

1. Merkezî ağız: Doğuda Kumul'dan başlayıp, Güney Batıda Yeken (Yarkent)'e kadar olan geniş bölgede kullanılan, Çağdaş Uygur yazı dilinin oluşmasına temel olan ağızdır.

Merkezî ağız Ürümçi şivesi, Kumul şivesi, Turfan şivesi, İli (Tarançı) şivesi, Kâşgar-Atuş şivesi, Tarım şivesi olmak üzere altı şiveden oluşmaktadır.

Merkezî ağızın kapsama alanı Uygurların yaşadığı bölgenin 4/3 ü kadar geniştir. Önemli şehirleri içine almaktadır. Bu ağızda konuşanların sayısı diğer iki ağızda konuşanlardan beş misli daha fazladır. Bundan dolayı merkezî ağız Çağdaş Uygur Türkçesi yazı diline daha yakındır.

Ürümçi şivesi sonradan oluşmuş bir şivedir. Daha doğrusu Ürümçi, Şinjiang'ın merkezi olduktan sonra aydınlar her yerden gelip Ürümçi'ye yerleşmiştir. Daha çok aydınların konuştuğu şive olduğu için Çağdaş Uygur yazı diline daha yakındır.

İli (Tarançı) şivesi de sonradan gelişmiş bir şivedir. Tarihte Kâşgar, Turfan, Tarım gibi yerlerden bir çok kişi İli bölgesine göç etmiştir. Ürümçi şivesine yakındır. Rusya'ya yakın olduğu için, bu ağızda daha çok Rusça kelimeler daha fazla kullanılmaktadır. Turfan şivesi ile Kumul şivesi çok yakındır.

Ben burada merkez ağzını içinde örnek olarak Kumul şivesi ile Kâşgar şivesi üzerinde kısaca bilgi vereceğim.

KUMUL ŞİVESİ

Kumul Şivesi: Kumul şivesi Çağdaş Uygur Türkçesi yazı diline yakındır. Kumul şivesinin önemli özelliklerinden örnek olarak şunları gösterebiliriz.

e > i : Yazı dilinde açık *e* bulunduran tek heceli kelimeler, ek alarak açık hece durumuna geçtiğinde, *e* ünlüsü yazı dilinde kapalı *e'*ye dönerken, Kumul şivesinde *i'*ye döner.

Yalın biçim	Kumul şivesi	Yazı dili	Türkçe (Ekli biçim)
<i>gep</i>	<i>gipi</i>	<i>gêpi</i>	<i>sözü</i>
<i>kel-</i>	<i>kilip</i>	<i>kêlip</i>	<i>gelip</i>

v > g : Kumul şivesinde bazı kelimelerdeki *v* sesi *g* ye dönüşür. Bu durum Turfan şivesi, Lopnor ağzında da görülür. Fakat Kumul şivesinde daha güçlüdür.

Kumul şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>gupa</i>	<i>vapa</i>	<i>vefa</i>
<i>digane</i>	<i>divane</i>	<i>divane</i>
<i>halga</i>	<i>halva</i>	<i>helva</i>
<i>möge</i>	<i>mêve</i>	<i>meyve</i>

n ünsüzünün düşmesi

Kumul şivesinde tek ve çok heceli kelimelerin sonunda yer alan *-n* ünsüzü genelde düşer. Bu kural hem Uygurca hem de yabancı kelimeler için geçerlidir.

a ünlüsünden sonra gelen **n** ünsüzünün düşmesi:

Kumul şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>na(n)</i>	<i>nan</i>	<i>ekmek</i>
<i>ka(n)</i>	<i>kan</i>	<i>kan</i>
<i>ilma(n)</i>	<i>ilman</i>	<i>ılık, ıltan</i>
<i>sama(n)</i>	<i>saman</i>	<i>saman</i>
<i>harma(n)</i>	<i>harman</i>	<i>harman</i>
<i>çolpa(n)</i>	<i>çolpan</i>	<i>çoban yıldızı</i>

Bunun dışında *n* sesinin *e, o, ö, u, ü, i* ünlülerinden sonra düşmesi de mevcuttur. Bunları burada göstermedim.

Yukardaki fonetik özelliklerden başka Kumul şivesinin dilbilgisi özelliklerinden en çok dikkat çeken özelliklerden şunları örnek olarak verebilirim.

1) Kumul şivesinde ilgi durumu eki –*niñ* ve –*ni* şeklinde karışık olarak kullanılır.

Kumul şivesi	: <i>Asmadiki yultuzni sani yoğ</i>
Yazı dili	: <i>Asmandiki yultuzniñ sani yoğ</i>
Türkçe	: <i>Gökteki yıldızın sayısı yok</i>

Kumul şivesi	: <i>Tağni çari êriptu</i>
Yazı dili	: <i>Tağniñ çari êriptu</i>
Türkçe	: <i>Dağın karı erimiş</i>

Çağataycada da benzer biçim vardır. Bu ayrı bir araştırma konusudur.

2) Ayrılma durumu eki –*din*'in sonundaki *n* sesi düşerek –*dê* şeklinde de kullanıldığı dikkat çekiyor.

Kumul şivesi	: <i>Öydê(n) talağa çiktim</i>
Yazı dili	: <i>Öydin talağa çiktim</i>
Türkçe	: <i>Evden dışarıya çıktım</i>

3) Şimdiki zaman eki yazı dilinde –*vati* şeklindedir. Kumul şivesinde ise –*ytti* şeklindedir.

Kumul şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>oylayttime(n)</i>	<i>oylavatimen</i>	<i>düşünüyorum</i>
<i>yimiyttimiz</i>	<i>yémeyvatimiz</i>	<i>yemiyoruz</i>

Leksik bakımdan Kumul şivesinde diğer şivelere göre daha çok eski Türkçe kelimeler muhafaza edilmiştir. Bunlardan bir iki örnek verirsek:

Kumul şivesi	Yazı dili	Eski Türkçe	Türkçe
<i>asix</i>	<i>payda, nep</i>	<i>asığ (ED 244b)</i>	<i> fayda</i>
<i>tiş</i>	<i>çiş</i>	<i>tiş (tış ED 557a)</i>	<i>diş</i>
<i>toņuz</i>	<i>toņguz</i>	<i>toņuz (ED 527b)</i>	<i>domuz</i>

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Kumul şivesi Çağdaş Uygur yazı dilinde, diğer Uygur şivelerine oranla daha farklı bir yere sahiptir. Bu şive zengin ses bilgisi, dilbilgisi, sözlük yapısına sahiptir. Çağdaş Uygur yazı diline göre daha çok Eski Türkçe özelliği barındırmaktadır.

KÂŞGAR ŞİVESİ

Bu şive de merkez ağzı içindeki en önemli şivelere biridir. Bu şivede konuşan Uygurların sayısı en çoktur. Bu şive de Uygur yazı diline yakındır. Şu dört önemli özelliği örnek olarak gösterebilirim.

1) $y > j$

Kaşgar şivesinde bazı kelimelerin başındaki y sesi j sesine dönüşüyor.

Kâşgar şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>jilan</i>	<i>yilan</i>	<i>yılan</i>
<i>jiraq</i>	<i>yiraq</i>	<i>uzak</i>

2) Şu iki sözde $k > ç$ oluyor. (Bu Kâşgar şivesine özgüdür.)

Kâşgar şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>çir-</i>	<i>kir-</i>	<i>kir-</i>
<i>çim</i>	<i>kim</i>	<i>kim</i>

3) dudak ünlülerinin uyumu azdır.

Kâşgar şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>oyan</i>	<i>oyun</i>	<i>oyun</i>
<i>oğal</i>	<i>oğul</i>	<i>oğul</i>
<i>körep</i>	<i>körüp</i>	<i>görüp</i>

4) Yazı dilinde ön ünlü ile gelen bazı kelimeler Kaşgar şivesinde ard ünlü ile gelir.

Kâşgar şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>kuçuk</i>	<i>küçük</i>	<i>köpek yavrusu</i>
<i>goş</i>	<i>göş</i>	<i>et</i>
<i>gul</i>	<i>gül</i>	<i>gül, çiçek</i>

Gramer yönünden Kâşgar şivesi Uygur yazı diline benzer. Pek göze çarpan özellik göstermez.

Leksik bakımdan Kâşgar şivesinin de kendine özgü bir çok kelimesi vardır. Burada birkaç örnek verebilirim.

Kâşgar şivesi	Yazı dili	Türkçe
<i>pişki</i>	<i>azrak</i>	<i>azıcık</i>
<i>yasıdağ</i>	<i>bezelgen</i>	<i>süslenen</i>
<i>ğol</i>	<i>cık</i>	<i>çok</i>
<i>kepile</i>	<i>kepinek</i>	<i>kelebek</i>

Tabii ki Kâşgar şivesinin bir çok özelliği vardır. Zaman munasebeti ile ben burada sadece yukardaki özelliğini gösterdim. Kâşgar şivesini araştırmak ayrı bir konudur.

2. HOTEN AĞZI

Hoten ağzı, Guma şivesi, Karıkaş şivesi, Elçi şivesi, Lop şivesi ve Keriye şivesi olmak üzere beş şiveden oluşur. Ben burada Hoten ağzının genel özelliği üzerinde duracağım.

Fonetik yönden özellikleri

1) **r > y** : Bu Hoten diyalektinin tipik özelliğinden biridir. (Bazı şivelerinde r ve y karışık kullanılır. Elçi, karıkaş gibi)

Hoten ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>biy ~ bir</i>	<i>bir</i>	<i>bir</i>
<i>seyiğ</i>	<i>Sêriğ</i>	<i>sarı</i>
<i>keyi</i>	<i>ķeri</i>	<i>yaşlı</i>

2) *al-*, *çal-*, *çal-*, *sal-*, *bol-*, *ķil-*, *kel-* gibi sonu *l* sesi ile biten fiiller gelecek zaman şeklini aldığı zaman *l* sesi düşer.

Hoten ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>a(li)tme(n)</i>	<i>alimen</i>	<i>alacağım</i>
<i>bo(lu)tme(n)</i>	<i>bolimen</i>	<i>olacağım</i>

Leksik Yönündeki Özellikler

Hoten ağzının leksik özelliği iki yönden görülür:

1) Hoten ağzında Arap ve Farsçadan giren kelimeler başka ağızlara göre çoktur.

Hoten ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>Seg(F)</i>	<i>it</i>	<i>it, köpek</i>
<i>ze(r)dek</i>	<i>sevze</i>	<i>havuz</i>

2) Hoten ağzında bir hayli Eski Türkçeden gelme kelime vardır.

Hoten ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>azma</i>	<i>şakiratma</i>	<i>şelale</i>
<i>uz</i>	<i>çiraylık, obdan</i>	<i>güzel</i>
<i>taşılık</i>	<i>çettin kelgen</i>	<i>yabancı</i>

3. LOPNOR AĞZI

Lopnor ağzı Uygur yazı dilinden baya farklılıklar gösterir. Burada kısaca bilgi vermek istiyorum.

Fonetik Özellikleri

1) Lopnor ağzında dudak ünlülerinin uyumu güçlüdür. Bu yüzden S.Ye. Malov bu ağzı “anasından ayrılan Kırgız dili” diyerek Kırgız Türkçesi’ne benzetmiştir. Tarihte Lopnor bölgesinde Kırgızların yaşadığına dair bilgi yoktur. O yüzden bu konu araştırılmaya muhtaçtır.

Lopnor ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>tolo</i>	<i>tola</i>	<i>çok</i>
<i>yoğono-</i>	<i>yoğina-</i>	<i>büyü-</i>
<i>olor</i>	<i>ular</i>	<i>onlar</i>
<i>koysa</i>	<i>koysa</i>	<i>koysa</i>

2) ünsüzlerin ilerleyici benzeşmesi çok güçlüdür. Bu hadise ilgi durumu ekinde, yapma durumu ekinde) *n*, *η*, *p*, *t*, *m*, *l*, *ķ*, *k*, *z*, *s* harflerinde ismin çokluk şekillerinde görülür.

Yalın şekil	Lopnor ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>siz</i>	<i>sizzi</i>	<i>sizniñ, sizni</i>	<i>sizin, sizi</i>
<i>kim</i>	<i>kimmi</i>	<i>kimniñ, kimi</i>	<i>kimin, kimi</i>
<i>söz</i>	<i>sözüññü</i>	<i>sözüñniñ, sözüñni</i>	<i>sözünün, sözünü</i>
<i>körük</i>	<i>körökkü</i>	<i>körükniñ, körükni</i>	<i>köprünün, köprüyü</i>
<i>köz</i>	<i>közzör</i>	<i>közler</i>	<i>gözler</i>

3) Kelime başında gelen *r* sesinin önüne bir ünlü eklenir.

Lopnor ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>iresim</i>	<i>resim</i>	<i>resim</i>
<i>iras</i>	<i>rast</i>	<i>gerçek</i>
<i>orocek</i>	<i>rocek</i>	

Gramer Özellikleri

1) İlgi hali eki ve yapma hali eki için bir tek *-ni* eki kullanılır.

Yalın şekil	Lopnor ağzı	Yazı dili	Türkçe
<i>süt</i>	<i>süttü</i>	<i>sütñiñ, sütñi</i>	<i>sütün, sütü</i>
<i>yol</i>	<i>yollu</i>	<i>yolñiñ, yolñi</i>	<i>yolun, yolu</i>

3) Şimdiki zaman şeklindeki *yat* – fiili aynen kalmıştır.

Lopnor ağızı	Yazı dili	Türkçe
<i>iştevyatadu</i>	<i>işlevatidu</i>	<i>çalışıyor</i>
<i>oquvyatadu</i>	<i>oquvatidu</i>	<i>okuyor</i>

Leksik Özelliği

Lopnor ağzının leksik özelliği şu üç noktada görülür.

1) Lopnor ağzında başka ağızlarda rastlanmayan Moğolca kelimeler vardır.

Lopnor ağızı	Yazı dili	Türkçe
<i>cara</i>	<i>kirpe</i>	<i>kirpi</i>
<i>gön</i>	<i>çoñkur</i>	<i>derin</i>
<i>ğargalta</i>	<i>kême toxtaydiğan cay</i>	<i>iskile</i>

2) Lopnor ağzında Eski Türkçeden kalma kelimeler az değildir.

Lopnor ağızı	Yazı dili	Türkçe
<i>yanñu</i>	<i>eks sada</i>	<i>aksi seda, yankı</i>
<i>kölüge</i>	<i>saye</i>	<i>gölge, sâye</i>
<i>ol</i>	<i>u</i>	<i>o</i>

3) Lopnor ağzına özgü kelimeler de çoktur.

Lopnor ağızı	Yazı dili	Türkçe
<i>purce</i>	<i>purset</i>	<i>fırsat</i>
<i>çaqçiğar</i>	<i>çolpanyultuzi</i>	<i>çoban yıldızı</i>
<i>ğariştamal</i>	<i>şepereñ</i>	<i>yarasa</i>

Yukarıdakiler Lopnor ağzının önemli özellikleri sayılır.

Lopnor ağızı Güneyde Hoten ağızı ile kuzeyde Kumul, Turfan şiveleri ile birleşir. Belki o yüzden Kumul, Turfan şivesindeki ilgi hali ve akuzatif hali ekinin karışık kullanılması da Lopnor ağzına benziyor. Bunları ayrıca araştırmak gerekiyor.

Ben söylediklerimin daha açık anlaşılması için Reşid Rahmeti ARAT'ın *Doğu Türkçesi Metinleri* adlı kitabından Yeni Uygurcanın bu üç ağzını gösteren 3 parça metin vermek istiyorum.

1) Aşağıdaki hikaye Yeni Uygurcanın merkez diyalekti içindeki İli yani Tarançi şivesinden örnektir.

Hayvanatniñ tilini ürgengen kişi

Bir adam bar iken; ol hayvanniñ heme tilini bilet iken. Bir küni êniñ kêşiğa bir kişi keliptu: - “Maña hayvanatniñ tilini ürgetip qoyısañ” – dep. Degendin kin ol kişi, aytiptu: - “Men saña ürgetip qoyimen; ürgendin kin sen kişige ayıssañ, ya xotunuñğa ayıssañ, şol vaxta ölüsen” – deptu. Degendin kin ol kişi aytiptu: - “Men hergiz kişige aytmaymen, hotunuñğa aytmaymen” – dedi. Degendin kin ol kişi ürgetti. Bir neçen künden kin heme hayvanatniñ tilini ürgendi...

(Tarañçi Şivesi, Radloff, Proben VI. Metin 191-193, Terc. : 250-252)

Hayvanların Dilini Öğrenen Kişi

Bir adam varmış; O bütün hayvanların dilini biliyormuş. Bir gün onun yanına biri gelmiş: - Bana hayvanların dilini öğretirmisin” – diye. Onu dinledikten sonra o kişi demişki : - Ben sana öğretirim; Öğrendikten sonra sen başkasına söylersen veya hanımına söylersen o anda ölürsün – demiş. Bu sözü dinledikten sonra o insan demiş ki: - Ben hiç kimseye söylemem, hanımına bile söylemem – demiş. Ondan sonra o kişi ona öğretti. Birkaç günden sonra bütün hayvanların dilini öğrendi...

(Reşid Rahmeti Arat, Doğu Türkçesi Metinleri s.1)

2) Aşağıdaki masal Yeni Uygurcanın Hoten diyalektinden örnektir.

Çöçek

İlgeri bir muzedoz bā işk'en. Bir küni bir qoşnası balası taznı şāgirtke akirip bêriptu “balamğa hüner örgetip qoysalar !” dēp. Bu taznı ilgeri kigen bu ustanıñ töt beş şāgirdleri hem bāik'en. Bir küni bu tazğa ustası “miyerni tikiñ!” dēp köküsitüp qoysa, kōs'etken yêrni tikip bolup, yêne başxa yêrlerni mu tikip pütküzüp qoyaptu. Muni ustası körüp, heyrān bolup bu taz yaman taz işk'en, men “miyêrni tikiñ!” dēsem, öyêrmi tikip bolup, başka yêrlerni hem tikip pütküzüp qoyaptu; bu taz mēni sundurup atkudey dēp, koñlida qaçtı...

(Hoten Şivesi, Jarring I, s. 105-108).

Masal

Eski zamanda bir kunduracı (ayakkabıcı) varmış. Bir gün komşusundan biri oğlunu ona çıraklığa getirmiş ve “çocuğuma hüner (meslek) öğretseniz! Diye rica etmiş. Bu ustanın bu çocuktan önce kabul eden 4-5 çırağı daha varmış. Bir gün bu çocuğa ustası “Burayı dik” diye dikilecek yeri göstermişse, çocuk gösteren yeri diktikten sonra yine başka yerleri

de dikerek işi bitirmiş. Bunu ustası gördükten sonra hayran kalmış ve içinden bu çocuk yamanmış. Burayı dik desem, orayı diktikten sonra yine başka yerleri de dikerek işi bitirmiş. Bu çocuk beni sollayacak diye gönlünden geçirmiş...

(Reşid Rahmeti Arat, *Doğu Türkçesi Metinleri*, s.75)

3) Aşağıdaki hikâye Lopnor diyalektinden bir örnektir.

Têpip

İlgeri (ilgeyi) muynasida biy patşa vay êken. Patşani biy kiçik balası vay êken. Biy küni göş yêp oltuyup padişani galiğa sönök tuyup qaldı. Nêmêdin çaydin bölek nêysê ötmedi. Töbip xökümlani yigdi, hêç alencisi bolmodo. Uzakta biy xöküm bay êken. Alip kêldi o xöküm, kêlip dêdi: balañni maña bêy-gên, mên balañni öltüyay, şonu qanini isseñ, sağat tapado, -dêdi...

(Malov, VII, s. 320-321)

Tabip

Eski zamanda bir hükümdar varmış. Hükümdarın bir küçük çocuğu varmış. Bir gün et yerken hükümdarın boğazına bir kemik parçası takılmış. Boğazından çaydan başka şey geçmez olmuş. Tabib ve hekimleri toplamış. Hiç çaresi olmamış. Uzakta bir hekim daha varmış o hekimi getirmişler o hekim demiş ki çocuğunu bana ver ben çocuğunu öldüreyim onun kanını içersen iyileşirsin, demiş...

(Reşid Rahmeti Arat, *Doğu Türkçesi Metinleri*, s.75)

KAYNAKLAR

- Abdurışid Yakup, "Research on the Uyghur dialects in China", *Turkic Languages*, 8, 2004, 7-40.
- Arslan Abdulla, Peride Hamut, "Qumul Şêvisidiki Q edimki Sözlér Toğrisida İzdiniş", *Til ve Tercime*, 1991, 23-28.
- Arslan Abdulla, "Hazirki Zaman Uyğur Tiliniñ qumul Şêvisi Toğrisidiki Deslepki İzdiniş", *Til ve Tercime*, 1985, 69-112.
- Hazirki Zaman Uyğur Tili Dialektleri*, Ürümçi.
- Hazirki Zaman Uyğur Tiliniñ qumul Şêvisi*. Ürümçi 1997.
- Mirhayat Mirsultan, "Atuş Şêvisiniñ Bezi Fonetikilik Alahidilikleri Toğrisida", *Şinjiang Daxue İlmîy Jornili* (Pelsepe ictimai pen kısmi) 1992. yıllık 2.san.
- Reşid Rahmeti Arat, *Doğu Türkçesi Metinleri* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 66.seri I, sayı A. 8.) 1987 Ankara.
- Reveydullah Hemdulla, "Turpan Şêvisi Toğrisida", *Şinjiang Daşue İlmîy Jornili*, 2.san, 1987, 135-140.